

— іншими відхиленнями в елементах правовідношення (переважне право, право на «інформаційну» власність).

Підводячи підсумок вищесказаного, варто зауважити, що система аномальних прав визначається існуючими різновидами ризиків. За цим критерієм сучасне право регулює як зобов'язання професійного (підприємницького та управлінського), страхового, рентного, спекулятивного, ігрового, інноваційного ризику, так і права з аномальним ризиком (зобов'язання з множинністю осіб, переддоговірні правочини, натуральні зобов'язання, юридично недосконалі права).

СИДОРЕНКО О. М.

Відокремлений структурний підрозділ «Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

ПІДХОДИ ЩОДО РОЗУМІННЯ ДОГМИ ПРАВА

Аналіз юридичних досліджень, присвячених догмі права та догматичній юриспруденції, дозволяє стверджувати про існування вузького та широкого підходів до їх розуміння.

З точки зору вузького підходу, догма права постає як сукупність вихідних начал осягнення права в рамках тієї чи іншої школи права. Таке розуміння має своїм корінням римську догматичну юриспруденцію, коли догма права розуміється як продукт логічної розумової діяльності з узагальнення та систематизації розрізнених нормативних положень. Нескладно помітити, що такий підхід пропонує під догмою розуміти доктрину права.

З вузьких позицій трактував догму права М. М. Алексєєв. На його думку, завдання догми права полягає в тому, щоб розрізнений емпіричний матеріал перетворити на логічне ціле, в якому встановлено зв'язки, розкрито протиріччя, знайдені загальні принципи та на цій основі встановлено усі можливі шляхи їх конкретного застосування. Догма права за такого підходу розуміється здебільшого як методологічний інструментарій — один з можливих, що має чіткі межі та кордони свого застосування.

Найбільш яскравим представником вузького підходу до розуміння догми права був С. О. Муромцев. На його думку, соціологія права відрізняється від загальної теорії права (в рамках якої, на його думку, й існує догма права), оскільки соціологія має справу не з узагальненням умовиводів, а з узагальненням реальних фактів і ставить собі за мету

встановлення законів. Завдання соціології права полягає в систематизації та класифікації, не у формально-логічній обробці діючого законодавства, а у відкритті соціологічних законів розвитку правової системи.

У сучасній юриспруденції вузький підхід до розуміння догми права обґрунтовував В. С. Нерсисянц. Він визначав догму права як загальноприйняті в юриспруденції (правовій доктрині чи юридичній школі) вихідні основні положення про позитивне право, його встановлення і дію.

Вузьке розуміння догми права, що виражається в її інтерпретації як певної логічної системи, що існує виключно в межах правосвідомості та на цій основі функціонує як певний засіб правового мислення, сьогодні складно вважати вдалим. Адже проблема догматичного усвідомлення права зокрема та догматичної юриспруденції в цілому полягає не в тому, щоб створити систему логічно впорядкованих понять, а в тому, щоб ці поняття мали свій практичний еквівалент.

Власне, розрив між юридичною теорією у формі догматики та юридичною практикою, який сьогодні яскраво виражений у правовій системі України, на нашу думку, виник через активні намагання сконцентрувати догму права в межах юридичної науки, законсервувати її на рівні теоретичних узагальнень.

Вихід за межі вузького підходу до розуміння догми права вимагає, відповідно, і виходу за межі нормативізму та юснатуралізму як моністичних концепцій права. На нашу думку, сучасний підхід до догми права можна базувати на ціннісно-нормативному праворозумінні, відповідно до якого право постає як історично сформована, морально обґрунтована та релігійно вивірена, легалізована ціннісно-нормативна система, розрахована на загальне визнання (легітимацію) та відповідну поведінку людей, організацій, соціальних спільнот, в якій використовуються процедури, формалізовані рішення та державний примус для попередження та розв'язання конфліктів, збереження соціальної цілісності (Ю. М. Оборотов). На таке розуміння права ми будемо спиратися при розкритті особливостей догми права.

У цьому контексті більш вдалим, з нашої точки зору, є широке розуміння догми права, суть якого полягає у тому, що при вирішенні питань юридичної догматики ми повинні орієнтуватися не лише на норми права взагалі, принципи права взагалі, правові відносини взагалі, але й на конкретні їх прояви: *саме ці* правові відносини, *саме ці* правові норми тощо. Таке розширення природи догми права дозволяє пов'язати в єдине ціле юридичну науку та практику, а догма права стає одним з компонентів правової системи.

Як зазначає С. П. Погребняк, «можливості, що надаються правом, мають бути конкретними і справжніми (реальними), практично здійсненними, а не теоретичними та ілюзорними. Право за цих умов має розглядатися не просто як належне, а як вкорінене у практику належне, що перебуває в процесі становлення, стає частиною реальності».

Таким чином, специфічна риса широкого розуміння догми права полягає у її одночасно індуктивному формулюванні, коли структурні компоненти догматики виводяться з діючого права, юридичної практики, а також у дедуктивній обробці, коли в одиничному відшукується загальне.

Догма права, таким чином, має справу з фактичним зрізом правової реальності, тобто фіксує у знятому вигляді нормативи, відносини, принципи та постулати, що невід’ємно присутні у правовій сфері. Це дозволяє стверджувати, що догма права безпосередньо пов’язана одночасно з фактичним, нормативним та унікальним.

Специфіка сучасного розуміння догми права, як бачимо, виражена в тому, що догма права розглядається не просто як напрямок наукового осмислення правового життя. Догма права, існуючи на різних рівнях правової реальності, виражає онтологічні компоненти права. У цьому контексті висловлюються ідеї щодо того, аби розглядати догму права як одну зі складових структури права.

В контексті правового розвитку питання про структуру права пов’язується не тільки з існуванням нормативної його складової. Структура права — це не тільки сукупність його статичних компонентів, але й їх динаміка, що дозволяє їм існувати в конкретних вимірах простору і часу, а в найширшому контексті структура права дозволяє йому діяти в різних системних рамках.

Таким чином, через ознаку структурності розкривається єдина природа права, що дозволяє йому залишатися правом в абсолютно різних за специфікою, складом учасників у різних сферах життя суспільства і людини — від міжособистісних правових комунікацій до транснаціональних і глобальних правових відносин та інститутів. Розгляд права крізь призму його структурності дозволяє не лише по-новому співвіднести право, систему права і правову систему, але й розкрити його фундаментальні онтологічні основи, специфіку дії та ефективності.

Виходячи з широкого розуміння догми права, можна запропонувати таке її визначення. *Догма права — це структурний компонент права, що існує поряд із ціннісною та статусною характеристикою права і становить сферу юридичної науки (догматична юриспруденція), юридичної практики та юридичної освіти у вигляді діючої системи позитивного права і правових категорій та понять, у яких ця система відображена.*